

OD SMJERNICA DO PRAKSE: UNAPREĐENJE UPRAVLJANJA POSJETIOCIMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA CRNE GORE

Trening radionica, Žabljak 07. - 08. 05. 2026.

- *Milena Šijan, savjetnica za zaštitu prirode i održivi turizam*

Kako bi naša radionica bila uspješna predlažem:

Aktivno sudjelujmo!

Utišajmo mobitele!

Prakticirajmo pravilo jednog mikrofona!

Pažljivo slušajmo druge!

Cilj radionice je osnažiti sudionike za praktičnu primjenu Smjernica i svakodnevni rad na upravljanju posjetiteljima kroz:

- bolje razumijevanje temeljnih načela i alata upravljanja posjećivanjem u zaštićenim područjima
- analizu i prepoznavanje nedostatka u upravljanju posjetiteljima u vlastitom zaštićenom području
- mapiranje dionika i postojećih suradnji
- razvoj konkretnih rješenja za izazove poput prenapučenosti i pritiske, razvoj i održavanje infrastrukture i sukoba s lokalnom zajednicom i sl.
- unapređenje posjetiteljskih programa i sadržaja te upravljanje ponašanjem posjetitelja
- razmjenu iskustava i jačanje suradnje među upraviteljima zaštićenih područja.

Radionica kombinira prezentacije s interaktivnim radom u grupama na stvarnim primjerima iz Crne Gore, a naglasak će biti na praktičnim rješenjima i primjeni naučenog u svakodnevnom radu.

DOZVOLITE DA SE PREDSTAVIM

PREDSTAVITE SE I VI

Intervjuirajte, pa predstavite osobu koja sjedi blizu vas ili onu koju odaberete.

Pitanja:

- Ime i prezime, radno mjesto?
- Jedan izazov u upravljanju posjetiteljima u vašem zaštićenom području
- Što bi voljeli čuti/naučiti tijekom radionice?

1. DAN (07. 05. 2026.)

Vrijeme	Aktivnost	Izvoditelji
08:30-09:00	Registracija učesnika	Parkovi Dinarida
09:00-09:20	Uvodna riječ i predstavljanje učesnika	Parkovi Dinarida; Nature & Adventure; učesnici
09:20-09:50	Prezentacija: Upravljanje posjetiocima u zaštićenim područjima	Nature & Adventure
09:50-10:10	Rad u grupama: Analiza postojećeg upravljanja posjetiocima u zaštićenim područjima	Učesnici
10:10-10:30	Predstavljanje rezultata rada grupa i diskusija	Učesnici
10:30- 10:50	<i>Pauza</i>	
10:50-11:15	Prezentacija: Uključivanje zainteresiranih strana u upravljanje posjetiocima	Nature & Adventure
11:15-12:00	Rad u grupama: Mapiranje zainteresiranih strana i načini uključivanja u upravljanje posjetiocima	Učesnici
12:00- 12:30	Predstavljanje rezultata rada grupa i diskusija	Učesnici
12:30- 13:00	Prezentacija: Upravljački alati za smanjenje ključnih pritisaka posjećivanja	Nature & Adventure
13:00- 14:00	<i>Ručak</i>	
14:00-17:00	Terenski obilazak lokaliteta u NP Durmitor <i>(praktični primjer upravljanja posjetiocima)</i>	Učesnici

2. DAN (08. 05. 2026)

08:45 – 09:00	Registracija učesnika	Parkovi Dinarida
09:00- 09:15	Pregled prvog dana	Nature & Adventure
09:15-10:00	Rad u grupama: Alati za smanjenje ključnih pritisaka	Učesnici
10:00 -10:30	Predstavljanje rezultata rada grupa i diskusija	Učesnici
10:30- 10:50	<i>Pauza</i>	
10:50-11:10	Prezentacija: Posjetiteljski sadržaji i sigurnost posjetioca	Nature & Adventure
11:10- 11:50	Rad u grupama: Analiza postojećih i razvoj novih posjetiteljskih sadržaja	Učesnici
11:50-12:10	Predstavljanje rezultata rada grupa i diskusija	Učesnici
11:50-12:20	Rad u grupama: Analiza postojećih sigurnosnih praksi i prijedlozi unaprjeđenja	Učesnici
12:20-12:50	Predstavljanje rezultata rada grupa	Učesnici
12:50- 13:00	Evaluacija i zaključci radionice	Parkovi Dinarida, Nature & Adventure
13:00- 14:00	<i>Ručak i odlazak učesnika</i>	

UPRAVLJANJE POSJETIOCIMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA (OSNOVNI PRINCIPI)

ZAŠTO UPRAVLJATI POSJETITELJIMA U ZP?

Zbog rast turizma i posjećivanja ZP te svih povezanih pozitivnih i negativnih utjecaja

Turizam je najbrže rastuća gospodarska aktivnosti na svijetu i danas doprinosi 10% globalnog BDP

- **1950:** 25 miliona turističkih dolazaka
1990- ih: rast 7% godišnje
2004: 760 miliona turističkih dolazaka
2025: 1,52 milijarde dolazaka; (Europa ostaje najposjećenija regija svijeta)- prihodi 11 700 milijardi USD
- Turizam je jedna od najvažnijih gospodarskih grana regije
- **Dinarsko područje i ZP-a posjetitelje privlače znatno više svojim prirodnim ljepotama i bogatstvom kulturno-povijesne baštine nego kvalitetom, raspoloživošću i/ili raznovrsnošću turističkih usluga!**
- Ciljevi razvoja turizma, pogotovo ZP: **Održivost**

UTJECAJI TURIZMA

su različiti, a u prvom redu turizam utječe na:

- **gospodarski razvoj** (uglavnom pozitivno), ali i neke negativne promjene-porast cijena usluga i nekretnina, gubitak prihoda u nemirnim vremenima)
- **društvo i kulturu** (pozitivno i negativno)-štete na kulturno-povijesnim objektima, slabljenje kulturnog identiteta, nekritičko prihvaćanje stranih vrijednosti i uzora, sukobi između lokalnog stanovništva i posjetitelja te porast kriminala, zaklanjanje starih gradskih jezgra i ostalih turističkih atrakcija te nagrdživanje vizura)

WHY TOURISM MATTERS

UTJECAJ TURIZMA NA PRIRODU

- .. je uglavnom negativan pogotovo ako se provodi bez plana i standarda zaštite prirode:
- **gubitak staništa i vrsta uslijed** pretjerane izgradnje i devastacija prostora pogotovo obale
 - **zagađenje i nedostatak vode** i električne energije u turističkoj sezoni
 - **stvaranje smeća** i problemi zbrinjavanja otpada (procjenjuje se da oko 35 milijuna tona smeća godišnje proizvedu turisti)
 - **dodatni negativni utjecaji na prirodu i okoliš** (buka, svjetlosno zagađenje)

The Tourist Climate Footprint
CO₂ per person 1.221 kg:

(The Tourist Climate Footprint. WWF 2009)

Svjesno ili nesvjesno uništavamo sve ono što je danas nama, a sutra našim potomcima izvor života, egzistencije i opstanka

Činjenica je da i turizam spada u djelatnosti koje **negativno djeluju na okoliš** – doprinoseći degradaciji onih istih vrijednosti na kojima se temelji.

Kako pomiriti ove dvije suprotnosti?

ODRŽIVIM TURIZMOM

Glavna načela održivog turizma:

Okoliš i priroda

- minimalan negativni utjecaj na prirodne vrijednosti, pogotovo u ZP
- štete na okoliš i prirodu (flora, fauna, vode, staništa, zrak) su minimalne- očuvane su prirodne vrijednosti koji privlače turiste
- u idealnom „scenariju“ pozitivno doprinosi pomažući očuvanju biološke raznolikosti prirodne baštine (npr. Tur. programi -suhozidi, travnjaci, pošumljavanje...)

Društvo i kultura

- ne šteti društvenoj strukturi i kulturi lokalne zajednice
- uvažava lokalnu tradiciju i kulturu
- uključuje različite dionike u svim fazama planiranja, razvoja, provedbe, praćenja i pruža potrebnu edukaciju dionicima.

Ekonomija

- doprinosi ekonomiji lokane zajednice „generirajući“ održive i trajne prihode
- ne razvija se naglo iz „ničega“ i isto tako ne nestaje naglo

Gosti

- povećava zadovoljstvo posjeta
- stvara odgovornog turista

ŠTO JE UPRAVLJANJE POSJETITELJIMA U ZP?

- jedno od **važnih djelatnosti/poslova** upravljača ZP
- predstavlja **skup planiranih mjera i aktivnosti** kojima se usmjerava kretanje, ponašanje i broj posjetitelja kako bi se smanjili negativni utjecaji na prirodu.
- ono uključuje niz **alata** poput zoniranja, edukacije, regulacije pristupa i praćenja utjecaja, uključivanja dionika

Cilj je postići **ravnotežu** između **očuvanja** prirodnih i kulturnih vrijednosti i **pružanja** kvalitetnog i sigurnog iskustva za posjetitelje.

Dobro upravljanje posjetiteljima **doprinosi dugoročnom očuvanju prostora i održivom razvoju turizma.**

KLJUČNI PRINCIPI UPRAVLJANJA POSJETITELJIMA U ZP

- Temeljeni princip prema IUCN-a jeste da je **očuvanje prirodnih vrijednosti uvijek primarni cilj upravljanja**.
- Turizam i posjete su dozvoljeni samo ukoliko **ne ugrožavaju** te vrijednosti.
- Upravljači moraju pažljivo **balansirati** između pristupačnosti područja i njegove zaštite.

Pregled ključnih načela:

- Pristup temeljen na očuvanju
- Integrirano planiranje
- Uključivanje dionika
- Iskustvo i edukacija posjetitelja
- Monitoring i adaptivno upravljanje
- Održivo financiranje
- Partnerstva
- Pravednost i dostupnost

PRINCIP: PRISTUP TEMELJEN NA OČUVANJU

- podrazumijeva da su zaštita prirode i očuvanje bioraznolikosti **temelj svih odluka** u upravljanju zaštićenim područjem
- turističke i rekreativne aktivnosti mogu se razvijati **samo ako ne ugrožavaju** prirodne vrijednosti, već ih aktivno podržavaju
- u situacijama neizvjesnosti primjenjuje se princip **predostrožnosti**, što znači da se prednost daje zaštiti prirode i sprječavanju mogućih negativnih utjecaja
- posebno osjetljiva područja definiraju se kao **zone stroge zaštite**, u kojima posjećivanje nije dopušteno kako bi se očuvali ključni ekosustavi i vrste

PRINCIP: INTEGRIRANO PLANIRANJE

- podrazumijeva da se upravljanje posjetiteljima planira kao **sastavni dio cjelokupnog upravljanja** zaštićenim područjem, a ne kao zasebna aktivnost
- osigurava **usklađenost** između ciljeva očuvanja prirode, turističkog razvoja i potreba lokalne zajednice
- planiranje se temelji na **podacima, analizi** utjecaja i jasno **definiranim ciljevima**.
- kroz ovaj pristup koriste se **alati** kako bi se osiguralo dugoročno održivo korištenje prostora.

- služe za **donošenje informiranih odluka** koje omogućuju zaštitu prirodnih vrijednosti uz istovremeno omogućavanje posjećivanja.
- jedan od ključnih alata je **zoniranje** , kojim se prostor dijeli na zone različitog režima zaštite i korištenja, čime se posjetitelji usmjeravaju na područja koja mogu podnijeti veći pritisak.
- koristan alat je i **procjena nosivog kapaciteta** , koja određuje koliko posjetitelja određeno područje može podnijeti bez narušavanja ekosustava i kvalitete iskustva. Često se koristi pristup **prihvatljive razine promjena (LAC)** , koji se fokusira na praćenje stvarnih utjecaja posjetitelja i definiranje granica prihvatljivih promjena u prostoru.
- **GIS i prostorne analize** omogućuju kartiranje osjetljivih područja, praćenje kretanja posjetitelja i planiranje infrastrukture.
- **Monitoring i prikupljanje podataka** o posjetiteljima i njihovim utjecajima ključni su za kontinuirano unapređenje upravljanja.

Korištenjem ovih alata upravljači mogu planirati održivo korištenje prostora i pravovremeno reagirati na negativne promjene.

PRINCIP: UKLJUČIVANJE DIONIKA

- podrazumijeva **aktivno sudjelovanje** svih relevantnih aktera – lokalne zajednice, turističkog sektora, institucija i organizacija – u planiranju i upravljanju posjetiteljima
- time se osigurava **bolje razumijevanje** potreba i smanjuju potencijalni konflikti
- doprinosi kvalitetnijim odlukama, većem prihvaćanju mjera zaštite i jačanju **zajedničke odgovornosti** za očuvanje zaštićenih područja

PRINCIP: ISKUSTVO I EDUKACIJA POSJETITELJA

- usmjereno je na pružanje **kvalitetnog, sigurnog i smislenog boravka** u zaštićenim područjima, uz istovremeno **jačanje svijesti** o važnosti očuvanja prirode
- kroz **interpretaciju** prirodnih i kulturnih vrijednosti, posjetitelji ne ostaju samo promatrači, već postaju aktivni sudionici u zaštiti prostora
- edukacija pomaže **razumjeti pravila ponašanja**, smanjuje negativne utjecaje i potiče odgovorno korištenje prostora

Edukacija se provodi se kroz različite **alate** kao što su interpretacijske staze, informativne table, centri za posjetitelje, vođene ture, digitalni sadržaji.

Kvalitetno osmišljeno iskustvo **povećava zadovoljstvo posjetitelja**, ali i njihovu spremnost da **podrže očuvanje prirode**, čime se dugoročno doprinosi održivom upravljanju zaštićenim područjima.

UPRAVLJANJE PONAŠANJEM POSJETITELJA

- predstavlja skup mjera kojima se posjetitelje **usmjerava** prema **odgovornom** i prihvatljivom ponašanju u zaštićenim područjima
- cilj nije samo postavljanje zabrana, već **poticanje** razumijevanja i dobrovoljnog pridržavanja pravila kako bi se smanjio negativan utjecaj na prirode
- postiže se **jasnom komunikacijom** pravila ponašanja, kvalitetnom **signalizacijom**, edukacijom te **prisutnošću rendžera i vodiča**.
- važnu ulogu ima i suptilno usmjeravanje posjetitelja kroz dizajn prostora, staza i infrastrukture kako bi se željeno ponašanje učinilo najjednostavnijim izborom.

Učinkovito upravljanje ponašanjem rezultira posjetiteljima koji postaju aktivni sudionici u očuvanju prirode, a ne samo korisnici prostora.

PRINCIP: MONITORING I ADAPTIVNO UPRAVLJANJE

- Monitoring (**praćenje**) podrazumijeva sustavno prikupljanje i analizu podataka o broju posjetitelja, njihovom ponašanju i utjecaju na prirodu.
- **Prati se stanje** staništa, vrsta, infrastrukture te profi i zadovoljstvo posjetitelja.
- Identifikacija **osjetljivih područja** podrazumijeva prepoznavanje staništa, vrsta i lokaliteta koji su posebno ranjivi na utjecaj posjetitelja, poput područja gniježđenja, rijetkih ekosustava ili eroziji sklonih terena.
- Procjena utjecaja uključuje analizu mogućih posljedica turističkih aktivnosti na prirodu i okoliš prije njihove realizacije. Ovaj korak je ključan za pravilno planiranje zaštitnih mjera i usmjeravanje posjetitelja.

- **adaptivno upravljanje** temelji se na rezultatima monitoringa i podrazumijeva kontinuirano prilagođavanje mjera upravljanja
- kada se utvrde negativni utjecaji, uvode se promjene i donose se **odluke o ograničenjima**, potrebnim mjerama zaštite ili prilagodbi aktivnosti kako bi se negativni utjecaji sveli na minimum (ograničenje broja posjetitelja, zatvaranja staza, uvođenje vremenskih i prostornih zabrana)

PRINCIP: ODRŽIVO FINANCIRANJE

- osigurava da zaštićena područja imaju **stabilne i dugoročne izvore** sredstava za očuvanje prirode i kvalitetno iskustvo posjetitelja.
- financiranje se ostvaruje kroz ulaznice, koncesije, donacije, ekološke naknade i druge prihode povezane s turizmom, pri čemu se dio sredstava **reinvestira** u održavanje staza, infrastrukture, edukativne programe i projekte zaštite prirode.
- **smanjuje ovisnost** o nestabilnim državnim proračunima ili donacijama i omogućuje dugoročno planiranje, jačanje kapaciteta upravljača te pravednu raspodjelu koristi između zaštite prirode i lokalnih zajednica.

Time se osigurava da turizam u zaštićenim područjima postane alat za očuvanje, a ne prijetnja prirodnim vrijednostima.

PRINCIP: PARTNERSTVA

- ovaj princip naglašava važnost **suradnje između različitih aktera** – upravljača zaštićenih područja, lokalnih zajednica, turističkog sektora, nevladinih organizacija i institucija
- kroz partnerstva se **dijele resursi, znanje i odgovornosti**, što omogućuje učinkovitije upravljanje posjetiteljima i zaštitu prirodnih vrijednosti
- suradnja doprinosi **koordinaciji** aktivnosti, boljoj implementaciji mjera, kvalitetnijem iskustvu posjetitelja i **većoj uključenosti** lokalne zajednice u razvoj održivog turizma.
- partnerstva također potiču **inovacije i održive modele financiranja**, jačajući dugoročnu otpornost i učinkovitost sustava upravljanja zaštićenim područjima.

PRINCIP: PRAVEDNOST I DOSTUPNOST

- osigurava da **svi posjetitelji**, bez obzira na socioekonomski status, dob, sposobnosti ili pripadnost određenim skupinama, imaju fer i **ravnopravan** pristup zaštićenim područjima
- uključuje poštivanje prava i interesa **lokalnih zajednica**, uz ravnomjernu raspodjelu koristi od turizma
- primjena doprinosi većoj **socijalnoj inkluziji**, smanjenju nejednakosti i stvaranju pozitivnog odnosa između posjetitelja, upravljača i lokalnog stanovništva
- osigurava da zaštita prirode i turističke aktivnosti budu dostupne i održive za sve, čime se jača dugoročna podrška očuvanju zaštićenih područja.

KLJUČNI ZAKLJUČCI

- Turizam u ZP je **alat za očuvanje**, a ne svrha sam po sebi.
- **Različite kategorije** zaštićenih područja određuju koliko je turizma i kakve vrste posjeta prihvatljivo. U kategorijama I i II turizam je strogo ograničen i kontroliran, dok je u kategorijama V i VI on prepoznat kao važan dio upravljanja
- Posjetitelji uvijek trebaju **poštivati pravila i smjernice** specifične za područje koje posjećuju.
- Upravljanje posjetiteljima mora biti **sustavno, planirano i temeljeno na jasnim prioritetima očuvanja prirode**.
- Zaštita bioraznolikosti i prirodnih vrijednosti uvijek mora imati **prednost** nad turističkim korištenjem prostora.
- Dobro upravljanje omogućuje **kvalitetno iskustvo** posjetitelja i **doprinosi održivom razvoju turizma**.
- Uspješno upravljanje zahtijeva primjenu **integriranog pristupa** koji uključuje planiranje, korištenje stručnih alata, kontinuirani monitoring i prilagodbu mjera
- Važnu ulogu imaju **edukacija posjetitelja** i usmjeravanje njihovog ponašanja, kao i aktivno uključivanje dionika i razvoj partnerstava.
- Održivo financiranje i pravedna raspodjela koristi **osiguravaju dugoročnu stabilnost sustava**, dok adaptivno upravljanje omogućuje pravovremeno reagiranje na promjene i izazove.

Sve navedeno zajedno čini osnovu za učinkovito i održivo upravljanje posjetiteljima u zaštićenim područjima.

Rad u grupama i predstavljanje rezultata:

Analiza postojećeg upravljanja posjetiteljima
(prema Excel tablici vježba 1.)

UKLJUČIVANJE ZAINTERESIRANIH STRANA U UPRAVLJANJE POSJETIOCIMA

Što znači uključivanje zainteresiranih strana?

Aktivno sudjelovanje svih relevantnih aktera u planiranju i upravljanju s ciljem zajedničkog donošenja odluka, podjele odgovornosti i očuvanja vrijednosti zaštićenog područja

Zašto je važno uključivanje?

- Bolje razumijevanje lokalnog konteksta
- Smanjenje konflikata između zaštite i korištenja
- Veća prihvaćenost upravljačkih mjera
- Jačanje povjerenja između zainteresiranih strana

Tko su ključne zainteresirane strane?

- Upravljači zaštićenih područja
- Lokalno stanovništvo (*proizvođači lokalne hrane, suvenira i dr.*)
- Turističke organizacije
- Pružatelji usluga u turizmu (*agencije, smještaj, vodiči i dr.*)
- Posjetitelji
- Znanstvene i stručne institucije
- Sportsko- rekreativne organizacije (*pl. društva, sp. klubovi*)
- Žurne službe (*GSS, DVD*)

Načini uključivanja dionika u planiranju i odlučivanju

- Radni sastanci i radionice
- Predavanja, izložbe
- Turističke manifestacije
- Osobni razgovori
- Javne rasprave
- Savjetodavna/suradnička vijeća
- Partnerstva i sporazumi

Uloga lokalne zajednice

- Pružanje turističkih usluga
- Čuvari tradicije i prostora
- Sudjelovanje u edukaciji posjetitelja
- Ključni partner u održivom turizmu

Prednosti uključivanja zainteresiranih strana

- Kvalitetnije i održivije odluke
- Bolje upravljanje posjetiteljskim tokovima
- Razvoj lokalne ekonomije
- Veća podrška očuvanju prirode

Izazovi:

- različiti često i suprotni interesi
- nedostatak pravodobne i jasne komunikacije
- ograničeni kapaciteti

Rješenja:

- transparentnost
- kontinuirana komunikacija i suradnja
- edukacija i jačanje kapaciteta

Ključna poruka

Uspješno upravljanje posjetiteljima nije moguće bez aktivnog uključivanja svih zainteresiranih strana.

Suradnja i partnerstvo ključ su dugoročnog očuvanja i održivog razvoja.

Rad u grupama i predstavljanje rezultata:

**Analiza/mapiranje zainteresiranih strana i
načini uključivanja u upravljanje
posjetiteljima**

(prema Excel tablici vježba 2.)

UPRAVLJAČKI ALATI ZA SMANJENJE KLJUČNIH PRITISAKA POSJEĆIVANJA

Zašto su potrebni alati ?

Rastući broj posjetitelja u zaštićenim područjima donosi:

- ekonomske koristi, podršku očuvanju, edukaciju (+)
- pritiske na ekosustave (*erozija, uznemiravanje vrsta, gubitka staništa otpad, onečišćenje*) (-)

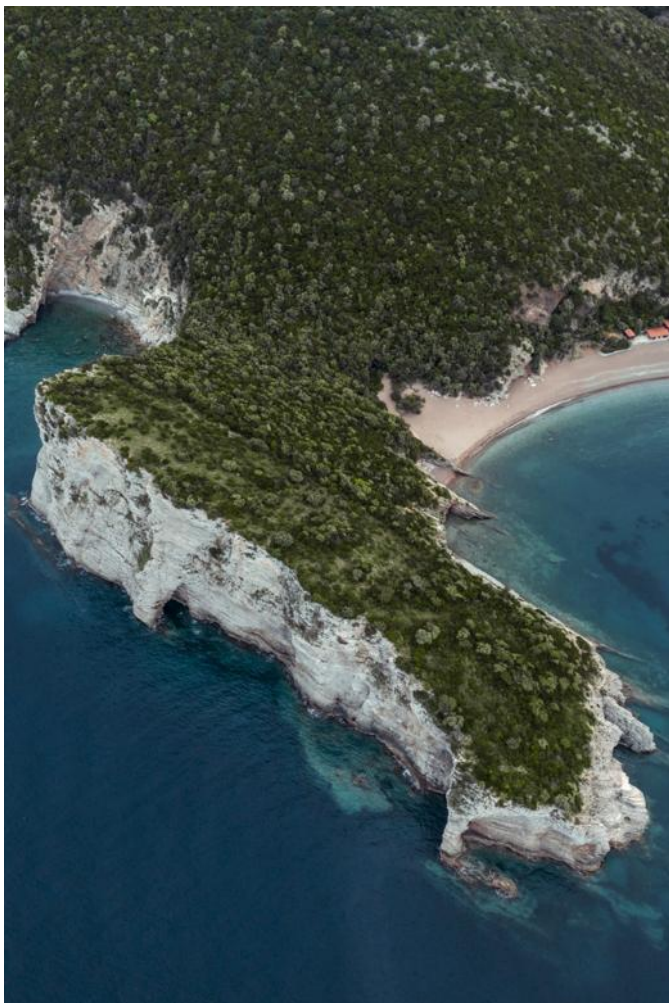
Nedostatak koordiniranog upravljanja dovodi do:

- Prenapučenosti/pritiska na određene lokacije
- sukoba s lokalnim zajednicama
- neusklađenih praksi među upravljačima

Cilj: Uspostaviti **ravnotežu** između zaštite prirode i kvalitetnog iskustva posjetitelja.

Ključni pritisci posjećivanja u ZP Crne Gore

- Sezonska prenapučenost (*Crno jezero, Tara kanjon, Skadarsko jezero, plaže Katiča*)
- Neuređena infrastruktura (*nedostatak parkirališta, neoznačene i neodržavane staze*)
- Utjecaji na osjetljiva staništa (*posidonija, ptičje kolonije, jezera, špilje*)
- Nedostatak sustavnog praćenja broja i ponašanja posjetitelja
- Nedosljedna naplata ulaznica i provedba pravila

MEHANIZMI REGULACIJE PRITISAKA POSJEĆIVANJA

KATEGORIJA	ALAT / MEHANIZAM	OPIS / PRIMJENA	PREPORUKE / NAPOMENE
1. PRAVNI I PLANSKI OKVIR	Akt o unutarnjem redu	Interni akt upravljača koji detaljno propisuje ponašanje posjetitelja, radno vrijeme, kretanje, zabranjene aktivnosti.	Akt treba biti javno dostupan, usklađen s planom upravljanja i redovito ažuriran.
	Zakon o zaštiti prirode i Zakon o nacionalnim parkovima	Omogućuju pravni temelj za zoniranje, zabrane, koncesije i nadzor.	Sve mjere moraju biti usklađene s nacionalnim zakonodavstvom i jasno komunicirane.
	Posebni uvjeti korištenja	Propisuju se za pojedine zone ili aktivnosti (npr. <i>ronjenje, paragliding, kanjonig, rafting, kampiranje</i>) kroz dozvole ili koncesije.	Preporučuje se za visokorizične aktivnosti u osjetljivim područjima.

2. EKONOMSKI INSTRUMENTI	Ulaznice s diferenciranim cijenama	Više cijene u vršnoj sezoni, niže u izvansezoni; popusti za lokalno stanovništvo, obitelji, studente.	Dinamičko određivanje cijena pomaže u upravljanju potražnjom i financiranju očuvanja.
	Koncesije za komercijalne aktivnosti	Dodjeljuju se putem javnog natječaja za vodičke usluge, najam opreme, prijevoz, ugostiteljstvo.	Koncesionari trebaju imati obvezu reinvestiranja dijela prihoda u očuvanje.
	Dozvolni sustav	Dnevne ili sezonske dozvole za kampiranje izvan uređenih kampova, ribolov, ulazak u špilje, penjanje.	Preporučuje se u područjima visoke osjetljivosti i za ograničene aktivnosti.
	Dobrovoljni prilozi i ekološki nameti	Opcija „1€ za zaštitu“ pri online kupnji ulaznice; zeleni porez na smještaj ili parkiranje.	Potiče se kao dodatni izvor financiranja uz transparentno prikazivanje namjene.
	Eko-naljepnica za turističke operatere	Certifikacija za operatere koji se obvežu na održivo ponašanje; može biti uvjet za koncesiju.	Preporučuje se kao alat za poticanje održive turističke ponude.

3. FIZIČKE I PROSTORNE MJERE	Zoniranje (*ROS metoda)	Podjela na zone: stroga zaštita (bez pristupa), niski utjecaj (označene staze), rekreacija (razvijene staze), visoki intenzitet (centri, parkirališta).	Zoniranje je temeljni alat za usmjeravanje posjetitelja i zaštitu osjetljivih područja.
	Pojasevi „prigušenja” (buffer zones)	Oko strogo zaštićenih jezgri/lokaliteta/zona, posjećivanje dopušteno uz stroži nadzor i ograničen broj posjetitelja.	Preporučuje se za upravljanje prijelaznim područjima.
	Fizička infrastruktura za usmjeravanje	Staze, mostići, ograde, info-točke, parkirališta, ekosidrišta, pristupne rampe.	Infrastruktura treba biti projektirana tako da prirodno usmjerava kretanje i smanjuje utjecaj.
	Informativna signalizacija	Jasne, višejezične oznake zona, pravila ponašanja, karte, upozorenja na opasnosti.	signalizacija treba biti postavljena na svim ulazima i ključnim točkama.

4. UPRAVLJANJE AKTIVNOSTIMA	Sezonske zabrane i ograničenja	Zatvaranje staza tijekom gniježđenja, mrijesta, visokog požarnog rizika; zabrana pristupa plovilima u određenim razdobljima.	Prilagodba upravljanja sezonskim ekološkim ciklusima.
	Vremenski ulasci (timed entry)	Ograničenje broja posjetitelja kroz rezervacije ulaznica za određene sate (npr. kanjon Tare, Crno jezero).	Jedan od najučinkovitijih alata za upravljanje prenapučenošću.
	Kodeksi ponašanja (codes of conduct)	Jasna, konkretna pravila umjesto općih poruka (npr. „Ostanite na stazi“, „Ne hranite divlje životinje“).	Kodeksi trebaju biti komunicirani u više faza (prije posjeta, na ulazu, na mjestu ponašanja).
	Ograničenje veličine grupa	Maksimalan broj osoba u vodičkoj skupini, posebno u osjetljivim područjima (špilje, ptičje kolonije).	Preporučuje se za područja s ograničenim prostorom ili visokom osjetljivošću.

5. NADZOR I PROVEDBA	Rendžerska služba (čuvari prirode)	Prisutnost na terenu s ulogom edukatora i provoditelja pravila; preporučeni omjer 1 rendžer na 5000–10.000 posjetitelja godišnje, ovisno o riziku.	Naglašava važnost kombinacije edukativne i represivne uloge.
	Tehnički nadzor	Kamere na ulazima, senzori za brojanje, automatski sustavi za nadzor brzine plovila, dronovi za nadzor teško pristupačnih područja.	Preporučuje se kao podrška rendžerskoj službi, posebno u velikim područjima.
	Građanski nadzor i volonteri	Mreža lokalnih suradnika koji prijavljuju nepravilnosti; programi „čuvari parka“; volontersko sudjelovanje u monitoringu i čišćenju.	Potiče se kao način jačanja zajedništva i smanjenja troškova nadzora.
	Sankcije i kazne	Jasno definirane novčane kazne za prekršaje (ulazak u zonu stroge zaštite, kampiranje na zabranjenom mjestu).	Sankcije moraju biti proporcionalne, transparentne i javno objavljene radi odvraćanja.

6. EDUKACIJA I INTERPRETACIJA	Tematske interpretacijske staze	Staze s edukativnim sadržajem prilagođene određenoj temi (npr. geologija, ornitologija, tradicijsko korištenje).	Pretvara pasivno razgledanje u aktivno učenje i stvara emocionalnu povezanost.
	Živa interpretacija	Edukatori i rendžeri na ključnim točkama; vođeni programi („Jutarnji ptičji koncert“, „Ljekovito bilje“).	Najučinkovitiji način prenošenja poruka o očuvanju.
	Digitalni alati	Aplikacije s kartama, audio-vodiči, QR kodovi na znakovima, virtualne ture, SMS obavijesti o zatvaranjima.	Omogućuje realno vrijeme upravljanja i dublji angažman posjetitelja.
	Volonterski programi	Uključivanje javnosti u održavanje staza, čišćenje, praćenje prirode, informiranje posjetitelja.	Jača osjećaj odgovornosti i smanjuje opterećenje upravljačkog osoblja.

7. PARTNERSTVA I SURADNJA	Suradnja s turističkim operaterima	Zajedničko kreiranje održivih turističkih proizvoda, edukacija vodiča, korištenje eko-sidrišta.	Turistički sektor mora biti partner u očuvanju, ne samo korisnik prostora.
	Uključivanje lokalnih zajednica	Certifikacija lokalnih OPG-ova, zapošljavanje lokalnih vodiča, suupravljanje (co-management).	Dugoročna održivost ovisi o podršci i koristi lokalne zajednice.
	Međuinstitucionalna koordinacija	Suradnja između upravljača, ministarstava, agencija, inspekcija, policije, lokalnih samouprava.	Ključna za provedbu zakona i usklađivanje sektorskih politika.

8. PRILAGODBA KLIMATSKIM PROMJENAMA	Prilagodba sezonskih režima	Prilagodba zatvaranja i otvaranja područja prema promijenjenim klimatskim uvjetima (npr. produljena požarna sezona).	Upravljanje posjetiteljima treba uključiti procjenu klimatskih rizika.
	Otpornost infrastrukture	Projektiranje staza i objekata koji podnose ekstremne vremenske uvjete (oborine, vrućine).	Dugoročno planiranje uzima u obzir klimatske scenarije.

- Gornja tablica može poslužiti kao praktični vodič pri odabiru i kombiniranju mehanizama primjerenih specifičnom kontekstu svakog zaštićenog područja.
- Preporučuje se da se alati ne primjenjuju izolirano, već kao integrirani mehanizam planiranja upravljanja posjećivanjem.

Rad u grupama i predstavljanje rezultata:

Rad u grupama: Alati za smanjenje ključnih pritisaka

(prema Excel tablici vježba 3.)

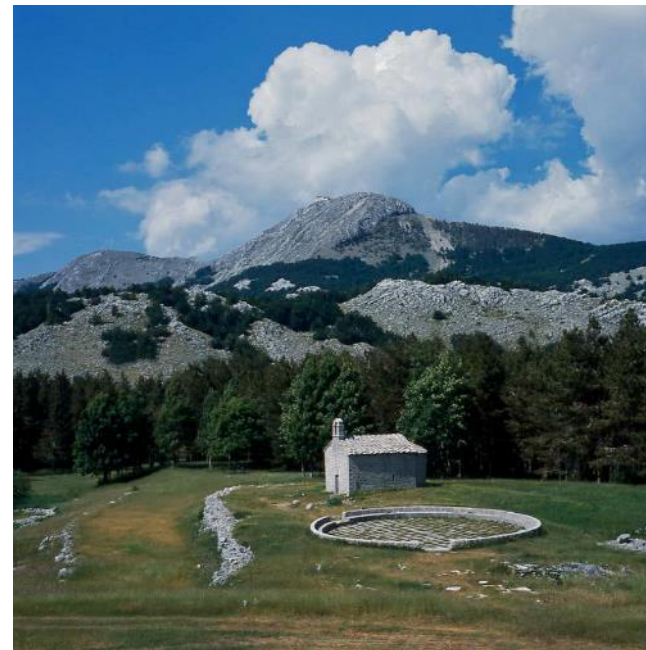
ZP:

Pritisak	Lokacija	Alat/mjere ublažavanja/ regulacije pritiska	Tko i kad ih provodi?

POSJETITELJSKI SADRŽAJI I SIGURNOST POSJETIOCA

Zašto su važni posjetiteljski sadržaji i sigurnost posjetitelja?

- U širem smislu posjetiteljski sadržaji su sve ono što privlači posjetitelja u ZP (*prirodne i kulturne vrijednosti, programi, manifestacije, infrastruktura, doživljaji ...*), a u užem ono što upravljači ili pružatelji usluga kreiraju i nude posjetiteljima
- Posjetiteljski sadržaji trebaju biti **pažljivo planirani** u skladu s kriterijima koji naglašavaju očuvanje prirodnih vrijednosti kao primarni cilj.
- Rastući broj posjetitelja donosi **prilike** (ekonomski razvoj, podrška očuvanju), al i **rizike**: degradacija okoliša, prenapučenost, sukobi s lokalnim zajednicama
- **Cilj**: Uravnotežiti očuvanje prirode s kvalitetnim i sigurnim iskustvom posjetitelja

- **Posjetiteljski sadržaji** u ZP moraju biti planirani tako da štite prirodne i kulturne vrijednosti, a istovremeno omogućuju kvalitetno iskustvo i sigurnost posjetitelja.
- Upravljači ZP imaju važnu ulogu u osmišljavanju interpretacijskih staza, edukativnih centara i programa, digitalnih alata koji prenose poruke očuvanja i odgovornog ponašanja,
- Upravljači surađuju, ali i nadziru druge pružatelje usluga koji nude sadržaje
- Uloga upravljača ZP je ključna jer oni balansiraju između omogućavanja pristupa posjetiteljima i očuvanja biološke raznolikosti.

Primjeri posjetiteljskih interpretativnih sadržaja i obrazovnih alata koje nude upravljači

Alat	Svrha
Tematske staze	Povezivanje prirode s kulturnim pričama
Vođeni obilasci	Stručno tumačenje, prilagodba grupi, emocionalno povezivanje
Centri za posjetitelje	Izložbe, diorame, senzorne sobe, dječje zone
Digitalni alati	Aplikacije, QR kodovi, audio vodiči, web kamere
Posjetiteljska Infrastruktura <i>(vidikovci, adrenalinski parkovi, penjališta, sky walk i dr.)</i>	

Primjeri posjetiteljskih sadržaja u ZP koje nude pružatelji usluga u turizmu:

- Vođene ture i izlete (*npr. rafting na Tari, planinarenje u Durmitoru, promatranje ptica na Skadarskom jezeru*)
- Smještaj u eko-kućama, kampovima i seoskim domaćinstvima (*tradicionalni katuni, pansioni*)
- Iznajmljivanje rekvizita (*čamci, kajaci, bicikli, oprema za ronjenje ili mušičarenje*)
- Ugostiteljske usluge (*restorani s lokalnom hranom*)
- Prodaja suvenira i rukotvorina (*predmeti od vune, drveta, tradicionalni proizvodi*)
- Organizacija doživljaja u prirodi (*večeri pripovijedanja, radionice tradicionalnih vještina, obilasci katuna*)

Rad u grupama i predstavljanje rezultata:

Analiza postojećih i razvoj novih posjetiteljskih sadržaja

(prema Excel tablici vježba 4.)

Zašto je važna sigurnost posjetitelja u ZP?

- Zaštićena područja su sve atraktivnija za posjećivanje, ali nose i izazove za posjetitelje i organizatore.
- Upravljanje rizicima štiti ljudske živote i prirodne vrijednosti koje čine srž turističke ponude.
- Sigurnost nije opcija – obveza je i odgovornost upravljača, lokalnih zajednica i pružatelja usluga)

RIZICI U KOPNENIM ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Prirodne opasnosti

Posjetioци kopnenih zaštićenih područja suočavaju se s nizom prirodnih izazova:

- **Planinski teren i nagibi** mogu uzrokovati padove, klizanja i povrede, posebno na neoznačenim ili zahtjevnim stazama.
- **Brze promjene vremenskih uvjeta** (*magla, kiša, snijeg, nagli pad temperature*) česte su u planinskim područjima i mogu dovesti do dezorijentacije i hipotermije.
- **Rizik od odrona, lavina i klizišta** prisutan je u određenim zonama, posebno nakon obilnih padavina ili tokom zimskog perioda.
- **Šumski požari** tokom ljetnih mjeseci predstavljaju ozbiljnu prijetnju sigurnosti posjetilaca i zahtijevaju striktno poštovanje zabrana loženja vatre.

Biološki rizici

- Susreti s divljim životinjama (*medvjedi, vukovi, zmije i dr*) mogu predstavljati opasnost ukoliko se posjetioци ne ponašaju pravilno.
- **Ubodi insekata** (krpelji, ose, pčele) mogu izazvati alergijske reakcije ili prenos bolesti.
- Kontakt s **otrovnim ili iritantnim biljkama** može dovesti do kožnih reakcija i zdravstvenih tegoba.

Rizici povezani s aktivnostima

- Planinarenje, biciklizam, speleologija i druge aktivnosti nose rizike poput iscrpljenosti, dehidracije, povreda i gubitka orijentacije.
- Neiskustvo i neadekvatna oprema dodatno povećavaju vjerovatnoću nesreća.

Infrastrukturni i organizacioni rizici

- Nedovoljno označene staze i nedostatak signalizacije mogu dovesti do lutanja i gubitka orijentacije.
- Ograničen pristup hitnim službama i slab signal mobilne mreže otežavaju pravovremenu reakciju u slučaju nesreće.

Ponašanje posjetilaca

- Nepoštovanje pravila i izlazak izvan označenih staza i zona čime se posjetioци izlažu opasnostima
- Precjenjivanja sposobnosti i prekomjerno samopouzdanje u vlastite fizičke kondicije i vještine što može dovesti do situacija iz kojih pojedinac ne može izaći, poput pada, prekomjernog napora ili gubitka snage.
- Korištenja neadekvatne opreme i nedostatka prethodne obuke čime se povećava osjetljivost posjetioца na terenske izazove i smanjuje njegovu sposobnost nošenja s neočekivanim situacijama.
- Panike i neadekvatnih reakcija u hitnim situacijama (*npr. gubitak orijentacije, povreda*)kad umjesto racionalnog djelovanja često pogoršavaju situaciju, vodeći se ishitrenim i opasnim odlukama.

Strategija upravljanja rizicima – prevencija i priprema

Efikasno upravljanje sigurnošću u zaštićenim područjima zahtijeva kombinaciju preventivnih mjera:

- **Jasna i vidljiva signalizacija** (*staze, upozorenja, zabrane*) koja omogućava posjetiocima donošenje informisanih odluka.
- **Edukacija posjetilaca** putem info-centara, vodiča i promotivnih materijala o pravilima ponašanja i potencijalnim opasnostima.
- **Planiranje aktivnosti** uz obaveznu provjeru vremenskih uslova i težine terena.
- **Ograničavanje pristupa rizičnim zonama** u nepovoljnim uslovima (*npr. lavine, požari, klizišta*).
- **Obavezna adekvatna oprema** (*planinarska obuća, voda, navigacija, prva pomoć*).

Uloga upravljača zaštićenih područja u osiguravanju sigurnosti:

- Protokoli za hitne slučajeve
- Suradnja s službama spašavanja
- Kontinuirano održavanje infrastrukture i staza
- Podizanje kapaciteta zaposlenika; nabavka odgovarajuće opreme
- Uvođenje sistema monitoringa i ranog upozorenja

Odgovornost posjetitelja

Sigurnost u kopnenim zaštićenim područjima u velikoj mjeri zavisi i od samih posjetilaca:

- Poštovanje označenih staza i pravila
- Realna procjena vlastitih sposobnosti
- Izbjegavanje rizičnih ponašanja (*samostalno kretanje u zahtjevnim zonama, ignoriranje vremenskih upozorenja*)
- Pravovremeno informisanje o planiranoj ruti

Odgovor na hitne situacije

U slučaju nesreće, ključni elementi efikasnog odgovora uključuju:

- Brzu komunikaciju s nadležnim službama
- Jasno definisane protokole evakuacije
- Obučeno osoblje za pružanje prve pomoći
- Koordinaciju s službama spašavanja

U PRIJEDLOGU NOVOG ZZP CG

U zaštićenom području određuju se *tri zone zaštite* s pripadajućim režimima:

- **Zona I – strogi režim zaštite**

Obuhvaća ekološki najvrednija, neizmijenjena staništa. Dopuštena su samo znanstvena istraživanja, sve ostale aktivnosti su zabranjene.

- **Zona II – aktivni režim zaštite**

Obuhvaća djelomično izmijenjena staništa. Dopuštene su mjere obnove, sanacije, revitalizacije i radovi koji ne ugrožavaju primarne vrijednosti. Izgradnja novih objekata dopuštena je samo uz posebnu dozvolu nadležnog tijela.

- **Zona III – režim održivog korištenja**

Obuhvaća značajnije izmijenjena staništa. Dopušten je održivi razvoj, izgradnja infrastrukture, očuvanje kulturne baštine i tradicionalnih djelatnosti, te selektivno i ograničeno korištenje prirodnih resursa, pod uvjetom da se ne narušava ekološki integritet područja.